

Warszawa, 30 października 2020 r.

dr hab. inż. Beata Joanna Gawryszewska
Katedra Sztuki Krajobrazu
Instytut Inżynierii Środowiska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Marty Urbańskiej
pt. „Przestrzenie wspólne. Badania nad przestrzeniami publicznymi i ich rolą”**

Podstawę sporządzenia recenzji stanowi pismo wystosowane przez Rektora Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu Prof. dra hab. Wojciecha Hory z dnia 19.08.2020 roku, w sprawie zlecenia opracowania recenzji pracy doktorskiej Pani mgr Marty Urbańskiej pt. „Przestrzenie wspólne. Badania nad przestrzeniami publicznymi i ich rolą”. Praca została napisana pod kierunkiem dr hab. Sławoja Dreszera na Wydziale Architektury i Wzornictwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

Otrzymana przeze mnie dysertacja składa się z 12 rozdziałów z Bibliografią i 38 podrozdziałów. Jest to obszerna, licząca w sumie 357 stron publikacja w efektownej szacie graficznej, bogato ilustrowana (223, w tym 208 autorskich fotografii opatrzonej obszernymi komentarzami). Tak bogata liczba ilustracji pozwoliła Doktorantce na przedstawienie własnego, indywidualnego spojrzenia na przedmiot rozprawy, a jednocześnie uczyniła ją bogatym źródłem informacji dla czytelnika, pozwalając skonfrontować jego własny pogląd na specyfikę przestrzeni wspólnych kreowanych w przestrzeniach publicznych.

Uwagi wstępne

Na wstępie należy pozytywnie ocenić wybór przedstawionego przez Doktorantkę problemu badawczego. Kwestia wartości, znaczenia i funkcjonowania przestrzeni publicznych jest ostatnio przedmiotem dociekań wielu badaczy, choćby wspomnieć kanoniczne już, przywoływane zresztą w rozprawie, prace zespołu Jana Gehla z Kopenhagi. Przestrzeniami publicznymi i ich potencjałem do budowania kapitału społecznego w przestrzeni zajmują się już architekci, architekci krajobrazu, socjologowie i geografowie społeczni. Prezentowana rozprawa przedstawia potencjał współczesnych przestrzeni publicznych w ujęciu artystycznym – wrażliwa obserwacja udokumentowana autorskimi fotografiami i komentarzem tekstowym stawia to opracowanie pośród repertuaru praktyk analitycznych stosowanych na początkowym etapie pracy twórczej w sztuce projektowej.

Widoczna w jej pracy artystycznej społeczna wrażliwość Doktorantki zdaje się mieścić w metodologii fenomenologicznej praktykowanej w architekturze krajobrazu, sztuce i sztukach projektowych. Przedstawiona do oceny rozprawa to usystematyzowany katalog

impresji odnoszących się do narzędzi architektonicznych służących projektowaniu doświadczeń użytkowników. Autorka nie tylko je wskazuje, ale i charakteryzuje wrażliwym, wręcz czułym językiem, nie pozbawionym jednak precyzji w przekazywaniu niezbędnych projektantowi informacji. Ten na pierwszy rzut oka publicystyczny ton pozwala na uprzyśpieszenie czytelnikowi *genius loci* miejsca, wartości dodanej, budowanej z udziałem środków projektowych nadbudowanych na wartościach przyrodniczych i stale uzupełnianych obecnością, i przeżywaniem miejsca przez jego użytkowników.

W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, że uchwycenie warunków koniecznych, w których przestrzeń publiczna staje się idealną przestrzenią publiczną jest zadaniem ekstremalnie trudnym, w rozwiązywaniu którego trudno byłoby uniknąć błędów. Znalazłam je zatem i w tej pracy. Mam nadzieję, że ich wskazanie nie stanie się dla Doktorantki przeszkodą, a jedynie wskazówką w dalszej pracy, mającej na celu budowanie innowacyjnego instrumentarium projektowego, służącego podnoszeniu jakości środowiska miejskiego, którego na co dzień doświadczają mieszkańcy i turyści.

Sylwetka doktorantki i ocena przedstawionego dorobku

Pani mgr Marta Elżbieta Urbańska, urodzona 13 września 1990 roku w Inowrocławiu, ukończyła w 2015 roku studia wyższe na Wydziale Architektury i Wzornictwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu, otrzymując tytuł magistra sztuki. Jej praca magisterska pod tytułem „Kasztelania Santok. Marina w Dolinie Noteci” została w części teoretycznej wyróżniona, a projekt nominowany do 35 edycji konkursu im. Marii Dokowicz. Od roku akademickiego 2014/15 Pani mgr Marta Urbańska jest związana z Pracownią Rewitalizacji Krajobrazu Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu, gdzie odbywała praktyki pedagogiczne oraz staż asystencki. Obecnie pracuje w niej jako asystentka.

Pani mgr Marta Urbańska posiada spory dorobek projektowy. Jej specjalnością są indywidualne projekty graficzne, w szczególności projekty logo i identyfikacji graficznej. W dostarczonych materiałach naliczyłam 41 takich projektów. Oprócz tego jest autorką ilustracji do książek oraz aranżacji przestrzennych (4 projekty). To z pewnością ta właśnie, nietatwa umiejętność tworzenia graficznych syntez pozwoliła doktorantce na wykształcenie zdolności obserwacji i analizy doświadczanych przez nią przestrzeni publicznych. Doskonałym tego przykładem jest album „Przestrzenie wspólne. Wstęp do badań nad przestrzeniami publicznymi w mieście”, w którym zamieszcza fotografie opatrzone szkicami i schematami analitycznymi.

Doktorantka brała również udział w kilku wystawach rysunków, grafik i projektów aranżacji przestrzeni. Jest Laureatką Nagrody Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i stypendystką Marszałka Województwa Wielkopolskiego. Jej projekty były prezentowane na wielu prestiżowych wystawach w Polsce i poza jej granicami m.in.: w Śląskim Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie, Festiwalu Area Design w Poznaniu, a także podczas targów Wzornictwa w Mediolanie, DMY International Design Festival w Berlinie. Brała udział w wystawach zbiorowych i indywidualnych rysunku i grafiki, m.in. w Centrum Kultury Zamek, Pawilonie Nowa Gazownia, Meditation Biennale w Poznaniu.

Pani Magister Marta Urbańska jest autorką szeregu publikacji, w tym projektu dyplomowego, rozdziałów w monografiach oraz programów warsztatowo-dydaktycznych. Jej

indywidualna praca badawcza dotyczy kształtowania teorii postrzegania przestrzeni i roli przestrzeni publicznej w życiu mieszkańców miasta.

Doktorantka prowadzi również szeroko zakrojoną działalność edukacyjną i społeczną. Współpracuje z fundacjami i stowarzyszeniami w całym kraju, działającymi na rzecz poprawy jakości miejskich przestrzeni publicznych. Jest autorką programów edukacyjnych, warsztatów i innych aplikacji mających na celu włączenie mieszkańców w proces uczestnictwa w kształtowaniu przestrzeni ich zamieszkania. Na szczególną uwagę zasługuje będący aplikacją jej rozprawy doktorskiej „Elementarz małego projektanta”, zeszyt materiałów warsztatowych dla najmłodszych odbiorców – 6-11 latków, który w przystępny sposób przybliży tematykę miejską i zachęca do wspólnej kreacji tej przestrzeni.

Podsumowując tę część opinii, chciałabym stwierdzić, że choć przedstawiony w dokumentacji dorobek artystyczny Pani magister Marty Elżbiety Urbańskiej dotyczy jedynie lat 2015-17 (nie otrzymałam dokumentacji odnoszącej się do lat późniejszych) jest bogaty, różnorodny i ściśle związany zarówno z prowadzoną przez nią pracą badawczą jak i przedstawioną dysertacją. Oceniam ten dorobek pozytywnie i stwierdzam, że jest on wystarczający dla dalszego postępowania.

Układ i struktura rozprawy

Przedstawiona do oceny dysertacja ma typowy dla rozprawy doktorskiej układ. Rozpoczyna się od rozdziału wstępnego, w którym znalazło się uzasadnienie wyboru tematu pracy, jej cel i teza, przedmiot i zakres, metody badań i struktura rozprawy. Kolejny rozdział to „Badania nad przestrzeniami publicznymi i ich rolą” (zastanawia trochę, po co jest w nim jeden podrozdział - „Wprowadzenie”?). Rozprawę kończy podsumowanie i wnioski, bibliografia oraz przypisy i zestawienie źródeł ilustracji (jak już wcześniej wspomniałam w znakomitej większości są to autorskie fotografie).

Zasadniczą treść pracy stanowi obszerne studium przypadków wielokrotnych przestrzeni publicznych, pogrupowane zgodnie z określonymi przez Autorkę, przyjętymi przez nią, wiodącymi wartościami. Znajdujemy tu zatem: „przestrzenie tymczasowe”, „przestrzenie sztuki”, „przestrzenie czasu wolnego”, „przestrzenie integracji”, „przestrzenie zieleni”, „przestrzenie nabrzeży”, „przestrzenie ruchu i transportu”, a także „przestrzenie odzyskane”. W każdym z rozdziałów znajdujemy kilka (dwa do pięciu) podrozdziałów przedstawiających charakterystykę kolejnych obiektów. W tej typologii zastanawia i pozostawia niedosyt brak wspólnego mianownika, albo choćby zasady strukturyzowania przestrzeni i nazywania ich. Przestrzenie czasu wolnego mogą przecież równie dobrze być przestrzeniami zielonymi i odzyskanymi... Brakuje jasnego określenia kryteriów tej typologii, na czym praca wyraźnie traci.

Temat, cel i teza pracy

Uzasadnienie wyboru tematu pracy jest wyczerpujące. Osobisty sposób opisu zdaje się być bardzo odpowiedni dla podkreślenia roli własnego doświadczenia przestrzeni, koniecznego w procesie projektowania. Autorka w przejrzysty sposób tłumaczy podjęty problem, nie pozostawiając wątpliwości co do tego jakie znaczenie ma dla niej osobista relacja z miejscem, na której opiera konstrukcję swojej rozprawy.

Następnie Doktorantka formułuje cel pracy – „Zbadanie współczesnych przestrzeni publicznych w miastach europejskich oraz określenie, jaką pełnią rolę i jakie mają znaczenie

dla miast i ich mieszkańców”. Tak sformułowane zdanie przypomina raczej problem badawczy niż cel pracy. Na szczęście po nim następuje sformułowanie właściwego celu, jakim jest zgromadzenie autorskich obserwacji i doświadczeń, które w przyszłości – prawdopodobnie w kolejnym, planowanym już przez Autorkę opracowaniu posłużą jej do zbudowania narzędzi popularyzacji przestrzeni publicznych – funkcji, jaką odgrywają w przestrzeni miejskiej i wpływu na jakość zamieszkiwania w mieście. Szkoda, że Autorce udało się zrealizować tylko pierwszą część celu, ale nie można mieć pretensji, skoro to zapowiedziała.

Rozwinięcie zapoczątkowanych w celu treści znajdujemy w tezie rozprawy, w której Doktorantka mówi o znaczeniu przestrzeni publicznych w kształtowaniu współczesnych miast. Następnie formułuje dwie tezy pomocnicze, które kolejno mówią o znaczeniu przestrzeni publicznych w kształtowaniu struktury urbanistycznej współczesnych miast i korzyściach ekonomicznych, ekologicznych, kulturotwórczych i społecznych, jakie oferują. Dobrze byłoby pewnie w taki właśnie sposób ustrukturyzować typologię przestrzeni w treści pracy, co przyczyniłoby się do jej większej spójności i ułatwiło zrozumienie wyводу.

Metody badawcze i ich zastosowanie

Przedstawione metody badań obejmują analizy literatury i dostępnych źródeł mające jak rozumiem na celu przygotowanie do przeprowadzenia studium przypadków. Zasadniczą ich część, oprócz „analizy projektów i realizacji układów urbanistycznych wybranych przestrzeni publicznych” stanowi autorska metoda badawcza, łącząca obserwację, oraz jak je Autorka nazywa „eseje fotograficzne”. Jest to niewątpliwie najciekawsza i najbardziej wartościowa część metodyki, która niepotrzebnie została wyodrębniona z etapu studiów przypadku. Niestety trudno oprzeć się wrażeniu, że metodyka pracy jest opisana dosyć zdawkowo. Brakuje szczegółowego opisu „autorskiej metody badawczej”. Jak Doktorantka wybierała obszary badawcze? Czym kierowała się analizując te obszary? Bardzo interesujący jest wątek przedrefleksyjnego doświadczenia odwiedzanych miejsc. Zastępuje on w pewnym stopniu brakujące tło metodologiczne, zasugerowane tylko przywołaniem prac Krzysztofa Nawratka i Tomasza Nawrockiego.

W szerszym spojrzeniu na metodę i układ rozprawy należy jednak przyznać, że zostały one właściwie dobrane, nakreślając bardzo interesujące ramy całego opracowania i warunkując powodzenie zaproponowanych założeń oraz postawionych celów. Autorka metoda badawcza zasługuje to na szczególne uznanie, a mimo skrótego jej opisanie, przekonuje podczas lektury zasadniczej części pracy, jaką są studia przypadków.

Wyniki badań i możliwości ich praktycznego zastosowania

Przedstawione w rozprawie pani magister Marty Urbańskiej wyniki są konsekwencją przeprowadzonych badań, a sposób ich przedstawienia zasługuje na wysoką ocenę. Zaobserwowane wartości krajobrazu przestrzeni publicznych są opisane w sugestywny, odpersonalny sposób. Doktorantka obserwuje zastosowane środki projektowe: formy terenu, obiekty, podobnie jak zachowania ludzi, którzy stają się w jej obserwacjach obiektami tworzącymi krajobraz miejsca na równi z architekturą i przyrodą. Robi to przez pryzmat swoich postrzeżeń, wrażeń, przemyśleń, jednocześnie umieszczając je na tle odległej historii tych miejsc, jak w przypadku Rio w Madrycie, specyfiki niematerialnych wartości kulturowych

(chorwacki Zadar), czy kontrastów tworzonych przez współczesne realizacje w zabytkowej tkance miasta (Kopenhaga).

W rozdziale „W poszukiwaniu przestrzeni idealnej”, będącym jednocześnie podsumowaniem badań, znajdujemy zapisane w tezie pracy potwierdzenie znaczenia przestrzeni publicznych w kształtowaniu jakości życia w mieście. Przede wszystkim Pani mgr Marta Urbańska skupia się tu jednak na obszernym komentarzu i podsumowaniu zastosowania autorskiej metody. Podkreśla rolę indywidualnego doświadczania i przedrefleksyjnego postrzegania przestrzeni publicznych w badaniach jakości krajobrazu miasta. To bardzo ciekawy i mający duże znaczenie aplikacyjne wniosek, sformułowany na podstawie badań własnych Doktorantki.

Oprócz tego trudno w tym końcowym już rozdziale doszukać się innych wniosków o charakterze ogólnym czy aplikacyjnym. Autorka nie odnosi się do celu pracy. Podsumowanie nie zawiera dyskusji wyników, poza przywołaniem jednego cytatu z Piotra Lorenza. Dobrze byłoby uzupełnić tę dyskusję, o poglądy innych teoretyków podnoszących wagę indywidualnego doświadczenia miejsca takich jak Christian Norberg-Schulz, David Lynch, Jeremi T. Królikowski, Anne Whiston Spirn lub chociażby wspomniany już Jan Gehl.

Omawiana dysertacja, mimo wymienionych wyżej niedociągnięć z pewnością jest oryginalna i przedstawia oryginalne, twórcze uzasadnienie postawionej tezy i problemu badawczego. Nowatorskość pracy to przede wszystkim nieszablonowe podejście artystyczne do badania przestrzeni społecznych i społecznych wartości przestrzeni publicznych, które do tej pory rezerwowane były dla nauk społecznych i ujęcia ilościowego. Autorska metodyka, fenomenologiczne ramy badawcze, a przede wszystkim możliwości rozwinięcia przedstawionego w dysertacji sposobu postępowania badawczego w gotowe, łatwe do wykorzystania narzędzie pracy twórczej, wykorzystujące aparat badawczy z dziedziny sztuk plastycznych, w dyscyplinie sztuki projektowej, spełniają wymagania stawiane dysertacjom doktorskim.

Język i strona redakcyjna rozprawy

Rozprawa została opublikowana w formie monografii wydanej w roku 2020 przez Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, w szacie graficznej podkreślającej wartość „esejów fotograficznych” stanowiących rdzeń autorskiej metody Doktorantki. Język pracy jest poprawny, przejrzysty a jednocześnie precyzyjny, pozwalając na łatwe zrozumienie treści. Jednocześnie jest to język bardzo osobisty, umożliwiający Autorce przekazanie wielowątkowych treści. Pani magister Marta Urbańska posługuje się językiem po mistrzowsku, tworząc z niego dodatkowy, jeśli nie równorzędny środek artystycznego wyrazu.

Piśmiennictwo

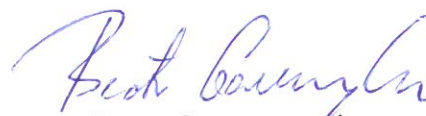
Piśmiennictwo ujęte w rozdziale Bibliografia jest obszerne. Jednolicie potraktowany spis literatury zawiera ponad 109 pozycji, z czego znaczną część stanowią pozycje obcojęzyczne. Są to opracowania aktualne, większość została opublikowana w ostatnim dziesięcioleciu. Niestety nie wszystkie wymienione pozycje były cytowane w dysertacji. I odwrotnie. Nie znalazłam na w Bibliografii niektórych publikacji cytowanych wcześniej (np. Piotra Lorenza). Jeśli literatura cytowana znajduje się tylko w przypisach, a Bibliografia przedstawia ogólne tło teoretyczne, trzeba było odpowiednio nazwać rozdziały. Nie mam

natomiast uwag do sposobu i poprawności konstruowania odsyłaczy i cytowania literatury i innych źródeł pierwotnych i wtórych w tekście dysertacji.

Konkluzja

Rozprawa doktorska Pani mgr Marty Urbańskiej stanowi oryginalne dokonanie artystyczne oraz wskazuje na szeroką wiedzę teoretyczną Kandydatki w dziedzinie sztuk plastycznych, w dyscyplinie artystycznej sztuki projektowe. Dorobek artystyczny i projektowy Doktorantki jest również wystarczający, co w połączeniu z oceną rozprawy spełnia warunki formalne stawiane przez Ustawę o stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki z dnia 14. 03. 2003 roku wraz późniejszymi uzupełnieniami, a także warunki zawarte w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Warszawa, dnia 30 stycznia 2018 r. Poz. 261).

Moja opinia o recenzowanej pracy, mimo zauważenia kilku niedociągnięć, jest pozytywna i tym samym rekomenduję Radzie Wydziału Architektury i Wzornictwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Urbańskiej: „Przestrzenie wspólne. Badania nad przestrzeniami publicznymi i ich rolą” i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Beata Gawryszewska